

حکم ترحم و استغفار و دعا برای مسلمان غیر امامی

حیدر حب الله

ترجمه: سعید نورا

سوال^۱: آیا ترحم بر مردگان اهل تسنن جایز یا مستحب است؟ آیا می توان این کلام را بر دعا بر اهل تسنن زنده نیز تطبیق داد؟

پاسخ:

پاسخ به این مسأله با توجه اختلاف رویکرد نسبت به تدین غیر امامیه و اسلام و کفر ایشان متفاوت خواهد بود. کسی که معتقد است هر مخالفی کافر - یا به حکم کافر - است و در جهنم است یعنی دخول او در آتش حتمی است در این حالت ممکن است گفته شود که ترحم بر آن ها مشکل است و نادرست است و از کلام برخی این چنین فهمیده می شود که این دیدگاه را نسبت به تدین مخالف در مذهب دارند مثل سید مرتضی در رسائل خود (ج ۱، ص ۲۸۹) و ابن براج طرابلسی در کتاب جواهر الفقه (ص ۲۶۱ - ۲۶۲).

این همه بر فرض آن است که ترحم بر غیر مسلمان حرام باشد اما گر بگوییم حرمت تنها اختصاص به ترحم بر مشرک و کسی که می دانیم از اصحاب آتش است، دارد با استناد به

^۱ حیدر حب الله، إضاءات فی الفكر والدين والاجتماع ۱: سوال ۱۵۶.

ظاهر این آیه ی شریفه: ﴿مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ وَلَوْ كَانُوا أُولِي قُرْبَىٰ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُمْ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ * وَمَا كَانَ اسْتِغْفَارُ إِبْرَاهِيمَ لِأَبِيهِ إِلَّا عَن مَّوْعِدَةٍ وَعَدَّهَا إِيَّاهُ فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ أَنَّهُ عَدُوٌّ لِلَّهِ تَبَرَّأَ مِنْهُ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ لَأَوَّاهٌ حَلِيمٌ﴾ (التوبة: ۱۱۳ - ۱۱۴)، بر این اساس ترحم بر غیر مشرک مطلقاً مانعی نخواهد داشت چون مشرک بودن و از اصحاب آتش بودن وی معلوم نیست با توجه به این نکته که خداوند تمام گناهان غیر از شرک را می بخشد.

اما اگر - آن چنان که صحیح است - این دیدگاه را برگزیدیم که اهل تسنن مسلمان هستند آن چنان که امام خمینی و شهید محمد باقر صدر گفته اند در این صورت هیچ مانعی در استغفار برای ایشان وجود ندارد بلکه می توان گفت کار مستحبی است چون دعا برای مطلق مسلمان مستحب است.

این امر از روایاتی که می توان به عنوان شواهدی برای این کلام، ذکر کرد قابل برداشت است از جمله در نماز عیدین آمده است: «اللهم اغفر للمسلمين والمسلمات»، این دعا شامل تمام مسلمانان می شود و مانند آن تعابیری است که در دعای روز هفدهم ماه رمضان و همین طور دعای وداع ماه رمضان در صحیفه سجادیه آمده است مبنی بر دعا برای تمام مردان و زنان مسلمان و همینطور ترتب ثواب بر این کار است. در حدیثی از امام صادق علیه السلام آمده است که فرمودند: «... اللهم اغفر للمؤمنين والمؤمنات والمسلمين والمسلمات، الأحياء منهم والأموات، اللهم إنك تعلم منقلبهم ومثواهم» (الكافي ۲: ۵۳۰).

شیخ صدوق در خبر عبدالله بن سنان از امام صادق علیه السلام می گوید: «من قال في كل يوم خمسة وعشرين مرة: اللهم اغفر للمؤمنين والمؤمنات والمسلمين والمسلمات كتب الله له بعدد كل مؤمن مضى وبعدد كل مؤمن بقي إلى يوم القيامة حسنة ومحى عنه سيئة ورفع له درجة» (الأمالي: ۴۶۲)، بلکه شیخ صدوق در کتاب ثواب الأعمال (ص ۱۶۱ - ۱۶۲) باب مستقلی برای دعا برای مردان و زنان مسلمان منعقد می کند.

با وجود آن چه که گذشت و با وجود آن که دعای برای مطلق مسلمان طبق قاعده امری نیکو است بلکه از جمله حقوق مسلمان بر مسلمان است اما به نظر می رسد هنوز در این زمینه چالشی وجود دارد که در سخنان افرادی همچون شهید ثانی در شرح خود بر کتاب اللمعه الدمشقيه آمده است آنجا که می گوید: اگر میّت شیعه امامی نبود باید در تکبیر پنجم نماز میّت

او را لعن نمود. این یعنی گویی شریعت در صدد ایجاد جریانی است که به جای رحمت فرستادن بر مسلمانان تمام مخالفین را مورد لعن قرار دهد.

اما آنچه به نظر بنده می‌رسد این است که میان عناوینی چون ناصبی و دشمن و منافق از یک سو و مخالف از سوی دیگر خلط مبحث صورت گرفته است زیرا آنچه از نصوص بر می‌آید مطلب شهید ثانی را در مورد سه عنوان اول ثابت می‌نماید نه هر فرد غیر امامی مذهب. و تفاوت میان این عناوین واضح است؛ منافق در باطن کافر است ولی تظاهر به اسلام می‌نماید و این با عنوان مخالف کاملاً تفاوت دارد. و از جمله این نصوص روایتی است که مرحوم کلینی در باب چهارم نماز میّت کتاب کافی به نقل امام صادق ع آورده که حضرت فرمودند: «إِذَا صَلَّيْتَ عَلَى عَدُوِّ اللَّهِ، فَقُلْ: اللَّهُمَّ إِنَّا لَا نَعْلَمُ مِنْهُ إِلَّا أَنَّهُ عَدُوٌّ لَكَ وَلِرَسُولِكَ، اللَّهُمَّ فَاحْشِرْ قَبْرَهُ نَارًا وَاحْشُو جَوْفَهُ نَارًا، وَعَجِّلْ بِهِ إِلَى النَّارِ، فَإِنَّهُ كَانَ يُوَالِي أَعْدَائِكَ وَيُعَادِي أَوْلِيَاءِكَ وَيَبْغِضُ أَهْلَ بَيْتِ نَبِيِّكَ. اللَّهُمَّ ضَيِّقْ عَلَيْهِ قَبْرَهُ، فَإِذَا رَفَعَ فَقُلْ: اللَّهُمَّ لَا تَرْفَعَهُ وَلَا تَرْكُهُ»^۱.

بنابراین رحمت فرستادن بر مسلمانان شیعه و دیگر مذاهب، نه تنها جایز بلکه مستحب است و فرقی هم به این لحاظ میان علمای آنان و دیگران نیست. حتی این جزو حقوق یک مسلمان است و بنده توجیه قابل قبولی برای ترحم نفرستادن علمای مذاهب جز بر اتباع آن مذهب نمی‌یابیم، بله مفهوم برخی روایات دلالت بر این دارد که این امر شامل ناصبیان و دشمنان و منافقین نمی‌شود.

^۱ ترجمه: «هرگاه بر دشمن خدا نماز میّت گزاردی بگو: خدایا ما فقط می‌دانیم او دشمن تو و پیامبرت بوده، بارالها قبرش و اندرونش را از آتش پر نما و او را هر چه زودتر د آتش انداز که او پیرو دشمنان تو بود و با اولیا و اهل بیت پیامبرت در ستیز بود؛ خدایا عرصه قبر را بر او تنگ نما و آنگاه که جنازه بلند شد بگو: خدایا او را پاک منما و مقامش را بلند مگردان!»